

יחזקאל - הרב מאיר אהרן

חנוכה ובורו של יוסף

בראשית פרק לו

(יח) וַיֵּדְעוּ אֹתוֹ מִרְחֹק וּבְטָרִם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְלוּ אֹתוֹ לְהַמְיָתוֹ: (יט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הֲזֶה בְּעַל הַתְּלָמוֹת הַלְזָה בָּא: (כ) וַעֲתִדּוּ לָכֵן וַנְּהַרְגֵהוּ וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶרֶץ הַבְּרִזִּית וְאָמְרָנוּ הִיָּה רַעַה אֲכַלְתֶּהוּ וְנִרְאָה מִה־יָהוָה הַלְמוֹתֶיהָ: (כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצְלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִכְצֹק נַפְשׁוֹ: (כב) וַיֹּאמֶר אֶלְהֶםן רְאוּבֵן אֶל־תִּשְׁפֹּכֵדֶם הַשְּׂלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר יָד אֶל־תִּשְׁלַחְרוּבֵן לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשִּׁיבֵן אֶל־אָבִיו: (כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אָחָיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־כְּתֻנְתּוֹ אֶת־כְּתֻנַּת הַפַּסִּים אֲשֶׁךְ עָלָיו: (כד) וַיִּקְרָהוּ וַיִּשְׁלַכּוּ אֹתוֹ הַבְּרָה וְהַבּוֹר רָק אֵין בּוֹ מַיִם: (כה) וַיִּשְׁבֹּד לְאֶכְל־לָחֶם וַיִּשְׁאָזוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֲרֻחַת וַיִּשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלְיָהֶם נִשְׁאָאִים נִכְאֵת וְצָרִי וְלֵט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִם:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

מא חנוכה דתנו רבנן: ככ"ז בכסליו יומי חנוכה תמימי איונו, ולא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים לחיכל טמאו כל השמינים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחוס, בדיקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שזיחה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעו ועשאום ימים טובים בהלל וחודאה. ... אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מנימי משמיה דרב תנחום: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי.

ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מנימי משמיה דרב תנחום: מא דכתיב והבור רק אין בו מים. ממשמע שנאמר והבור רק אינו יודע שאין בו מים אלא מה תלמוד לומר אין בו מים - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.

רמב"ן בראשית פרק לו פסוק יח

ויתנכלו אותו להמיתו - היו חושבים להמית אותו בנכליהם אשר יתנכלו בטרם יקרב אליהם, ולא יצטרכו לשפוך דמו בידיהם. וכך אמרו בבראשית רבה (פד יד) נססה בו את הכלבים, ואולי עשו כן ולא עלתה בידם. וכאשר ראו כי קרב אליהם ולא יכלו להמיתו בנכליהם, אמרו איש אל אחיו הנה בא אלינו ועתה נהרגהו אנחנו:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פד עמוד א

אמר רבי יוחנן: אנא אשתירי משפירי ירושלים. רבי יוחנן הוה אזיל וייתיב אשערי טבילה, אמר: כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגשו בי, כי היכי דלהוון להו בני שפירי כוותי, גמירי אורייתא כוותי. אמרו ליה רבנן: לא מסתפי מר מעינא בישא? אמר להו: אנא מזרעא דיוסף קאתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא. דכתיב בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, ואמר רבי אבהו: אל תקרי עלי עין אלא עולי עין.

רש"י מסכת ברכות דף ב עמוד א

רבי יוחנן - אדם יפה תואר היה. עולי עין - מסולקין מן העין שאינה שולטת בהן.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב

רבי יוחנן, כי עברתו אמו מת אביו, ילדתו - מתה אמו.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד ב

אמר רבי יוחנן: נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה. ונגעים לא? והתניא: כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו - אינן אלא מזבח כפרה! - מזבח כפרה הוון, יסורין של אהבה לא הוון. ואי בעית אימא: הא לן והא להו. ואי בעית אימא: הא בצנעא, הא בפרהסיא, ובנים לא? היכי דמי? אילימא דהוון להו ומתו - והא אמר רבי יוחנן: דין גרמא דעשיראה ביר. אלא: הא - דלא הוון ליה כלל, והא - דהוון ליה ומתו.

רש"י מסכת ברכות דף ה עמוד ב

דין גרמא דעשיראה ביר - זה עצם של בן עשירי, שמת לו. ביר - כמו בר, וצר עצם פחות מכשעורה ממנו בסודרו לעגמת נפש.

רב ניסים גאון מסכת ברכות דף ה עמוד ב

דין גרמא דעשיראה ביר. פרשו רבי' שרירא ורבי' האי' חמודו ז"ל ר' יוחנן קבר י' בנים זכרים וכי העשירי שבהן נפל לתוך יורה גדולה שהיתה רותחת ריתוח קשה וחזק ונמס בשח ונמק נטל ר' יוחנן עצם של אצבע קטנה שלו וצררה בסדינו והי' מנחם בה אחרים. ואית דאמרי כי נשאר לו בן אחד ושמו ר' פתנה ושיגרו מארץ ישראל לבבל ללמוד תורה לפני שמואל:

חנוכה ובורו של יוסף

עין איה ברכות פ"ט סב

מאורות הראי"ה - לחנוכה ת"ר ט"ן זי"ן
ע"כ אמר בהפסרת חנוכה שנעשה נס בזמן של"ה [=שלא היתה]
נבואה בישראל, ומורה על הקדושה של חיבור שכל האנושי עם
התורה, "רני ושמחי בת ציון... ונלוו גוים רבים אל ד'" (זכריה ביד-
טו), ואח"כ כשביאר המנורה, שמורה ע"ז [=על זה] שאור
החכמה יאיר ע"י ישראל על כל העולם ע"י התורה, ... שיביח
האומות קדושת התורה מצד חיבור השכל האנושי. ואם הי'
מדרגת ישראל רק בנבואה ל"ה [=לא היה] אפשר ללמד לאוה"ע
דעת ד' רק בכח וגבורה, וזהו נגד רצון ד', אבל עכשו ע"י השכל
הטבעי יומשבו באהבה, וזהו "לא בחיל ולא בכח כ"א בחו"י" (שם
שם ו).

ע"כ הליש יוסף כחונת פסים בגד קל, להורות על פעולת השכל
שצריך שיהי' פועל לא מתפעל, אבל הנבואים היו לובשים אדרת
שער בכבוד, לעיכוב התנועות, שהנבואה מתפעל האדם בה
ואינו פועל. ואת יוסף השליכו הבורה להורות על השפילו את
השכל לשכל האנושי.

אבל באמת הי' צריך לזה ללמד את שפלי המצב שלא ירעו ולא
ישחיתו ע"י שידעו את ד', וזהו "ושעשע יונק על חור פתן" (ישעיה
יא ח). ע"כ נרמז שהי' "הבור ריק אין בו מים" (בראשית לז כד)
"אבל נחשים ועקרבים יש בו" (שבת כב א), והוא לימד אותם
שלא יזיקו, ע"כ סמך ליה בס' בגמ', נ"ח [=כסוגיא בגמרא, נר
חטובה] שהניחה למעלה מכ' פסולה, להורות שצריך שכל האנושי
וראיתו להשיג עניני השכל שבתורה כדי שיהנו כל באי עולם ולא
יהי' גבוה מחוג ראייתם, וזהו סוכה ג"כ שהפירוד מורה על היחש
בענין בית אלהים ומעשר שנרמז בעקב. ע"כ אמר אצל יוסף
"מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל" (בראשית מט כד), היא
האבן אשר שם יעקב מראשותיו המורה על אור העולם ע"י תורת
ישראל.

והנה כח החזק הנפשי הפנימי, מצינו באמת ביוסף באופן מאד
נעלה בנסינו. עלם יפה תואר, עבד, שתהי' נפשו חזקה כ"כ, עד
שהצדק הפנימי של הקריאה: "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת
וחטאתי לאלהים" (בראשית לט ט), יהי' חזק כ"כ מבלי תת כח
לפעולה של השפעת אדונתו, הוא כח נעלה, פנימי מאד, עד
שזכה באמת עי"ז להנחיל ג"כ לבניו את אותה ההכנה של החזק
הפנימי מבלי שאת פנים אל העולם החיצוני, במקום שהוא עומד
לשטן על העולם הפנימי. ... ובה נתברכו להיות "בכור שורו הדר
לו וקרני ראם קרניו" (דברים לג ז), היינו יופי עם גבורה, מתאים
לגבורה, לא יופי המחליש את הגבורה הפנימית האמיתית ע"כ
נקראו כל ישראל בשם יוסף. ובאמת מפני ההשפעה הגדולה של
הכשרון המיוחד של השליטה הפנימית שהוחן בזה יוסף, ויצא אל
הפועל ע"י נסינו, שמאז נקראהו בשם צדיק כדברי הזוהר (וישב
קפט ב).

אמנם אין די שהכח של השליטה הפנימית יהי' רק בערך מושכל
אצל האדם, כ"א צריך לו ג"כ שיהי' מורגש ומוטבע. ובאשר חינוך
ההרגשה והטבעיות של קנינים גמורים, התלויים ברב פעולות
מני ילדות, תלויים בחינוך האם, ע"כ באמרו "אנא פלוני מזרעיה
דיוסף קא אתינא", יאמר "בר פלניתא" ע"ש אמו.

וגדולה היא פעולת האמירה עם המעשה המתיחש להוראות
הנשגבות והקדושות הללו, להפעיל על האדם כח של חזק פנימי
מוסרי וטבעי, וממילא ינצל מעין רעה מכל הצדדים, בהיות נפשו
מתרוממת לשאיפות גדולות וברורות אצלו, מתיחדות בכל חלקי
חייו המפוזרים, לכלל גדול ושלם.

ע"כ יהי' עולי עין, יותר רוממים מאפשרות שליטת העין וכל
השפעה חיצונית נפרדה לרעה. וביותר ביאור וצד כללי, לבד
ההתרוממות, גם החפצים הנמוכים יש להם התבצרות בטוחה,
מפני היות כבר מרכז חייו עולמו הפנימי, וממנו ישלח קוים אל
עולמו החיצוני, מצד ההכרה הברורה של חובתו הגדולה
והצדקת.

חנוכה וחברון, מאורות הראי"ה שם

והנה זה מורה על דרכו של יוסף, ע"כ כתיב "וישלחו מעמק חברון" (בראשית לז יד), ודרשו חז"ל (רש"י שם, עפ"י סוטה יא א): מעצה
עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, וקשה לכאורה למה דוקא ענין קבורת חברון יחסו לאברהם כאן. אלא שיוסף הלך בשיטתו שצריך דוקא
תורה אחת, וע"ז מורה קבורת האבות בחברון שצריך צירוף כל הדורות.

ע"כ כשנשתכחו הג' אלפים הלכות בימי אבלו של משה ואמרו לו ליהושע ופינחס שאל, ואמר להם "לא בשמים היא" (דברים ל יב) ו"אלה
המצוות" (ויקרא כז לד) אין נביא רשאי לחדש מעתה (יומא פ א). ונראה שבקשו שידע להם ע"פ נבואה בשליחות ד' ע"ז השיב יהושע "לא
בשמים", שאין הקב"ה שולח עוד נביא לתורה. ולפינחס אמרו שיאמר בתור רואה ברוה"ק בלתי משולה, כמש"כ הרמב"ם בה' יסוה"ת שיש
אלה ב' מינים בנבואה. ועתניאל החזיר מפלפולו, ע"כ נתן לו את חברון וע"ז רמז "ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה" (יהושע טו טו),
פי' שיפשוט הספיקות מפלפולא בשכל האנושי, ולא בנבואה שזה מורה על אחדות כח התורה מעיקרא ועד סופה בכל דורות עולם. ע"כ נתן
לו חברון שמורה על הכנה שזה גורם שיש רשות לשכל האנושי להשתמש באור התורה, כ"ז [=כל זמן] שאנו במדרגת הכנה.

ומש"ה אמר "וחברון ז' שנים נבנתה לפני צען מצרים" (במדבר יג כב), משום דהתנגדות מצרים הי' לישראל כ"ז [=כל זמן] שהיו בגדר הכנה,
וצוען הי' הכנה למצרים כדחז"ל (כתובות קיב א) דמרבו בה מלכי, אמר שחברון שהיא מקום הכנה לישראל ז' שנים נבנתה לפני צוען מצרים,
שהקדים הקב"ה הכנת ישראל להכנה של מצרים.

והנה יוסף הי' מש"ה הנבחר להיות שליח אל ההשלמה של קבורת יעקב אבינו להשלים מערת המכפלה, ולהורות על דביר, שמורה על
הדיבור של תורה שבע"פ שכל חכם מחדש מפילפולא, שהיא קרית ספר פי' אמתת ספר התורה, ע"כ אמר "בצאת ישראל ממצרים בית יעקב
מעם לעז. היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו. הים ראה וינס" (תהילים קיד א-ג), ופי' חז"ל (מדרש שוחר טוב, תהילים, קיד טו): ראה
ארונו של יוסף, כתיב הכא "וינס" וכתיב התם "וינס ויצא החוצה" (בראשית לט ט), ופי' הדברים כך הוא, שישראל מצד עצמם הם מובדלים
מן האומות, ואם הי' להם תורה של נבואה בכל דור בלא צירוף השכל האנושי ל"ה [=לא היה] אפשר שיקבלו האומות מהם שפע, שאין עניני
הדעת המיוחדים לישראל מצד הנבואה ראוי להם, אך הקב"ה רוצה בתקנת כל העולם, ע"כ אמרו חז"ל (שבת פח ב): כל דיבור ודיבור שיצא
מפי הקב"ה נחלק לע' לשון, שמורה על הכנה שיש בתורה להשלים כל האומות, וזהו רק כשאנו מהזיקים בצירוף שכל האנושי הטבעי לתורה,
שזה דרוש אצלינו כ"ז [=כל זמן] ההכנה.